

ТРАНСМИЛЛИЙ УЮШГАН ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ КУРАШНИНГ НАЗАРИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Шоакбаров Икромжон Нариманович

ИИБ Академияси магистратура тингловчиси

<https://www.doi.org/10.37547/ejlfas-v03-i02-p1-12>

ARTICLE INFO

Received: 05th February 2023

Accepted: 13th February 2023

Online: 14th February 2023

KEY WORDS

Жиноятчиликка қарши курашиш, трансмиллий уюшган жиноятчилик, трансмиллий жиноятларнинг белгилари ва турлари, одам савдоси.

ABSTRACT

Ушбу илмий мақолада муаллиф трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши курашнинг назарий ва ҳуқуқий жиҳатларини атрофлича таҳлил қилган. Бундан ташқари, муаллиф трансмиллий уюшган жиноятчилик тушунчасининг моҳияти ва мазмунини очиқ бера олди. Мақолада трансмиллий жиноятларнинг белгилари ва турлари, хусусан, одам савдоси, минтақавий коррупция ва бошқалар кўриб чиқилади.

Жиноят замонавий жамиятга хос бўлган ижтимоий ҳодиса сифатида даволаб бўлмайдиган ёвузлик бўлиб, у билан давлат, унинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ва фуқаролик жамияти доимий равишда курашмоқда. Сўнгги ўн йилликларда бу ижтимоий ёвузлик алоҳида ижтимоий хавфга ега бўлди, чунки у миллатлараро характерга айланди. Жиноятчилик суверен давлатларнинг ҳудудий чегараларидан чиқиб, халқаро миқёсга айланди.

Д. М. Валеевга биноан, "трансмиллий уюшган жиноятчилик (бундан буён матнда юқори) бизнинг замонамизнинг барча цивилизациялашган давлатлари учун энг жиддий таҳдидлардан бирини англатади". Унинг аҳамияти йигирма йилдан кўпроқ вақт олдин Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ҳомийлигида 1994 йилда Неаполда (Италия) бўлиб ўтган уюшган трансмиллий жиноятчилик бўйича конференцияда қайд этилган эди. Келгусида халқаро ҳамжамият трансмиллий жиноятчилик кўринишларига қарши курашишни фаоллаштириш зарурлигини доимий равишда таъкидлаб келмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти 31 йил 2018 январ куни бўлиб ўтган Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг кенгайтирилган йиғилишида "узоқ муддатда давлат ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари шахсий хавфсизликнинг кафолати сифатида давлатнинг ролини кучайтириш лозим. Жиноятчилик, коррупция, терроризм ва экстремизмнинг олдини олиш ва уларга қарши курашиш бўйича норматив-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш, ҳуқуқни муҳофаза қилиш соҳасида халқаро ҳамкорликни кенгайтириш". Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши курашиш муаммоси амалий ва назарий аҳамиятга эга.

Халқаро ҳуқуқий нормалар ва трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши курашиш бўйича Ўзбекистон Республикасининг ички қонунчилиги самарадорлигини ошириш бўйича тавсия ва таклифлар ишлаб чиқиш, шунингдек, ушбу соҳадаги давлат сиёсатини таҳлил қилиш талаб даражасида қолмоқда.

Ҳуқуқшунос Б.Фрахининг фикрига кўра "бундай кишиларнинг янгилаш билан трансмиллий уюшган жиноятчилик учун илмий ёндашувлар тегишли қараш, шунингдек, қидириш ва юқори қарши халқаро ҳуқуқий тартибга солиш жорий даражасига мос бу ҳодисанинг янги концепсиясини ишлаб чиқиш".

Шу билан бирга, А. Г. Волеводз "трансмиллий уюшган жиноятчилик–бу миллий, диний, этник, қариндошлик асосида ташкил этилган бир ёки бир нечта жиноий гуруҳларнинг жиноий ҳаракатларининг (фаол ҳаракатларининг) изчил мақсадли тизими бўлган таркибий жиҳатдан мураккаб, ижтимоий, ҳуқуқий ҳодиса. Профессional ҳуқуқбузарлик содир этиш ва фойда ёки бошқа тақиқланган даромадларни олиш мақсадида икки ёки ундан ортиқ давлат ҳудудида фаолият юритадиган минтақавий ёки бошқа алоқалар."

Бундан ташқари, европалик олимлар С.Хафнегел ва К.Маккартни ишонишади "Юқори билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш бўйича халқаро ҳамкорликни амалга ошириш тегишли давлатнинг миллий даражада мажбурий жиноят қонунчилигини жорий этиш тўғрисидаги халқаро мажбурияти орқали конкретлаштирилади. жиноий жамоаларнинг ташқарига чиқиши билан боғлиқ бўлган барча ҳуқуқбузарликларга тақиқ давлатларнинг миллий чегаралари ва турли мамлакатларда кооператив жиноий гуруҳларни яратиш билан." Ушбу далилга қисман рози бўлган ҳолда, шуни таъкидлаш керакки, ваколатли орган (масалан, Бош прокуратура) вакили бўлган ҳар бир мамлакат уюшган, трансмиллий жиноятчиликка қарши курашишда ўзига хос ёндашувга эга.

Жиноятчиликни трансмиллий ва уюшган деб аниқлашга имкон берадиган айрим мезонларни алоҳида таъкидлаш лозим. Инглиз олимлари Р. Карри ва Ж. Рикнофнинг фикрига кўра ушбу мезонлар қуйидаги мезонларга кўра бўлинади:

- а) трансмиллийлик, яъни. икки ёки ундан ортиқ давлат ҳудудида жиноят содир этиш;
- б) кўп босқичли, яъни. бир давлатда жиноят содир этиш, ният содир бўлганда уни амалга ошириш, режалаштириш ёки кейинчалик тайёрлаш бошқа Давлат ҳудудида амалга оширилди;
- в) тарқатиш, яъни. жиноятни бир давлат ичида содир этиш, унинг муҳим оқибатлари бошқа давлатда содир бўлганда;
- г) полисубъективлик, яъни. жиноятлар жисмоний ва юридик шахслар томонидан содир этилади, биргаликда жиноий гуруҳларни ташкил қилади;
- д) кланлик, яъни. трансмиллий жиноятлар миллий, қариндошлик, диний, этник, касбий ёки бошқа алоқалар асосида жамоага (уюшмага) бирлашган шахслар томонидан содир этилади;
- е) юқори рентабеллик, яъни. трансмиллий жиноятлар ўз иштирокчиларига тизимли ўта юқори даромад (фойда) беради, уни олишнинг мажбурий шартларидан бири бу икки ёки ундан ортиқ давлат ҳудудида жиноий фаолиятнинг тарқалиши.

Юқоридаги далилларни инобатга олган ҳолда, бизнинг фикримизча, ҳозирги вақтда трансмиллий уюшган жиноятчиликнинг олдини олиш ва унга қарши курашиш бўйича давлатлар ва халқаро ташкилотлар ўртасидаги ҳамкорлик бўйича мажбуриятларнинг бажарилиши кўп томонлама ёки икки томонлама шартномалар, шунингдек ҳукуматлараро шартномалар шаклида халқаро ҳуқуқий нормаларни конкретлаштиришга боғлиқ деган хулосага келиш мумкин ва идоралараро битимлар уларни конкретлаштиради.

Таниқли ҳуқуқшунос А.В.Агутин жиноий қонунчиликда трансмиллий жиноятларни криминаллаштириш бўйича халқаро ҳуқуқий нормаларни амалга ошириш механизмлари концепцияси маълум хусусиятларга эга эканлигини таъкидлайди. Хусусан, унинг асосий қоидаларига юқори таърифни ҳуқуқий тартибга солишнинг етишмаслиги киради:

- а) постсовет мамлакатларининг жиноят қонунчилигида (Россия, Қозоғистон, Ўзбекистон, Белоруссия ва бошқалар.) халқаро ҳуқуқнинг тегишли нормалари асосида бевосита ёки билвосита шакллантирилган жиноятларнинг қирқ саккизта элементи мавжуд. Шу билан бирга, моддий ва процессуал қонунчиликда бўшлиқлар мавжуд бўлиб, уларни кейинги қонун ижодкорлиги орқали бартараф этиш керак;
- б) халқаро жиноят ҳуқуқида юқори ва унинг навлари концепциясини бирлаштиришга оид ҳуқуқий ва техник камчиликларнинг мавжудлиги, шунингдек, юқори қарама-қаршилиқни тартибга солувчи бошқа нормалар ҳақидаги баёнот, улар тартибсизлик билан тавсифланади, мавҳум формулаларда талқиннинг ноаниқлиги белгиланади. Буларнинг барчаси халқаро ҳуқуқ нормаларини давлатларнинг миллий қонунчилигига татбиқ этиш жараёнида қийинчиликлар туғдиради. Бунинг учун халқаро ҳуқуқий алоқа иштирокчиларининг миллий ҳуқуқий ҳужжатларни аниқлаштириш ва тизимлаштириш ва уларни қўллаш, юқори даражада қарши курашиш учун миллий ҳуқуқий амалиётларни бирлаштиришнинг халқаро механизмларини яратиш бўйича тизимли саъй-ҳаракатлари талаб этилади. Бундай механизмларни шакллантириш жиноий одил судловнинг халқаро ҳуқуқий стандартларидан фойдаланган ҳолда халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган тамойиллари ва нормалари асосида амалга оширилиши керак;
- в) постсовет давлатларининг жиноят қонунчилиги (Россия, Қозоғистон, Ўзбекистон, Белоруссия ва бошқалар.) Конвенция нормаларини амалга оширишда тизимли ёндашувнинг йўқлиги билан тавсифланади, бу жиноятлар элементлари рақобатида ифодаланади;
- г) жиноят қонунчилигини такомиллаштириш мақсадида жиноятларнинг барча элементлари учун жиноий жавобгарлик чораларини тизимли бирликда кучайтириш таклиф этилади.

Бизнинг фикримизча, юқоридаги далиллар билан бир қаторда Ўзбекистон Республикаси томонидан тузилган халқаро шартномаларга ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг терроризмга қарши курашишдаги ўзаро ҳамкорлигининг турли ҳуқуқий масалаларини тартибга солувчи нормаларни киритиш мақсадга мувофиқдир. Бунинг учун, биринчи навбатда, юқорида қарши курашиш учун халқаро механизмларни такомиллаштириш керак. Хусусан, биринчи қадам БМТ доирасида

юқори даражадаги вазиятни назорат қилиш бўйича давлатлараро халқаро қўмитани яратиш, Интерпол (Interpol) ва прокуратура фаолиятини тизимли таҳлил қилиш, трансмиллий фаолият билан курашишга қаратилган ҳуқуқий воситалар самарадорлигини баҳолаш, бўлиши мумкин жиноий гуруҳлар. Ушбу чоратадбирларнинг барчаси халқаро ҳамкорлик самарадорлигини оширишга ёрдам бериши керак.

Бундан ташқари, ушбу тадқиқот доирасида прокуратуранинг тегишли бўлимлари негизида "жиноятга қарши ўқув марказлари" ни ташкил этиш таклиф қилинмоқда, унда прокуратура ходимларининг ихтисослаштирилган тайёргарлигини ўтказиш тавсия этилади. Жиноятчиликнинг турли шаклларига қарши самарали курашиш мамлакатимиз ҳудудлари (Бўстонлиқ тумани ва Тошкент, Фарғона водийси, Хайратан чегара назорат пункти, Бекобод тумани), шунингдек, ихтисослаштирилган бўлинмаларни ушбу турдаги жиноятларга қарши курашиш учун зарур ресурслар билан таъминлаш.

Барча далиллар ва фикрларни умумлаштириб, шуни аниқлаш керакки, юқори даражадаги муайян жиноят содир этилиши ноқулай яшаш шароитлари ва криминоген вазиятни ташкил этувчи ташқи объектив шароитлар таъсири остида шаклланган шахснинг салбий ахлоқий ва психологик хусусиятларининг ўзаро таъсири натижасидир.

Бундан ташқари, адабиётда кўрсатилганидек, халқаро характердаги жиноятлар ҳар қандай давлат сиёсати билан боғлиқ бўлмаган, аммо табиатда ноқонуний бўлган жиноятлар деб ҳисобланиши мумкин: гаровга олиш; халқаро ҳимояга ега бўлган шахсларга тажовуз қилиш, гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний савдоси; ноқонуний фуқаро авиацияси ва денгиз навигацияси хавфсизлигига қарши ҳаракатлар, денгиздаги қароқчилик ва бошқалар.

Уюшган жиноятчилик ва юқори ўртасидаги фарқларни аниқлаш, ички, "миллий" уюшган жиноятчилик билан боғлиқ жиноий ҳаракатларнинг таркиби жуда кенг ва хусусан, иқтисодий соҳадаги кўплаб жиноятлар (ўғирлик, фирибгарлик, талончилик, товламачилик, ноқонуний банк, тижорат порахўрлиги, ва ҳоказо.), шунингдек шахсга боғлиқ жиноятлар, фоҳишалик ташкил этиш, ноқонуний қимор, ва бошқалар.

Волеводз, юқорида айтилган жиноий ҳужжатларига фарқли ўлароқ, энг (трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши БМТ Конвенцияси матни томонидан ҳукм) трансмиллий жиноий фаолият турлари жуда тор рўйхатини ўз зиммасига олган.

Хусусан, уюшган жиноий гуруҳда иштирок этиш, жиноятлардан олинган даромадларни легаллаштириш, коррупсия, одил судловга тўсқинлик қилиш, одам савдоси, мигрантларни қуруқлик, денгиз ва ҳаво йўллари орқали ноқонуний олиб кириш, ўқотар қуроллар, уларнинг таркибий қисмлари шунингдек, ўқ-дориларни ноқонуний ишлаб чиқариш ва сотиш.

Шундай қилиб, маҳаллий ва хорижий олимлар томонидан уюшган трансмиллий жиноятчиликка қарши курашиш муаммоси бўйича маълум миқдордаги ишларга қарамай, шуни таъкидлаш керакки, бу тадқиқотлар асосан юқорининг айрим турларига, хусусан, терроризм, гиёҳванд ва психотроп моддалар савдосига қарши курашишга нисбатан ўтказилган, коррупция, қуллик ва бошқалар.

Бироқ, жиноятчиликнинг пайдо бўлаётган янги шакллари ва уларнинг ҳозирги халқаро сиёсий вазиятга тез суръатларда ўсиб бораётган салбий таъсири, шунингдек, ушбу таҳдидларга қарши курашишда Ўзбекистоннинг роли, иштироки ва тажрибаси, бизнинг фикримизча, ҳуқуқий курсда етарлича ёритилмаган.

Ушбу соҳадаги ҳал қилинмаган муаммолар уларни замонавий илмий ишланмалардан фойдаланган ҳолда чуқурроқ ўрганиш, ижтимоий-ҳуқуқий назоратнинг халқаро шакллари ва усуллари фаолияти ва ўзгаришини кўриб чиқиш, ҳуқуқий нуқтаи назардан қурилишда халқаро ҳамкорликнинг оқилона мақбул усуллари топиш учун асос яратади.

References:

1. Агутин А. В. Экстремистик йўналишдаги жиноятларни тергов қилишда қонунларнинг бажарилиши устидан прокурор назорати: Тадқиқотлар. қўлланма / А. В. Агутин; Россия Федерациясининг прокуратура академияси. - М., 2017. - бет. 90.
2. Валеев Д. М. трансмиллий уюшган жиноятчилик: тушунчаси ва моҳияти // Россия қонунчилигидаги бўшлиқлар - 2011 йил - 1 - сон-157-159 бетлар.
3. Волеводз А. Г. жиноий жараён соҳасидаги халқаро ҳамкорликнинг янги йўналишларининг ҳуқуқий асослари. Юридик. Фанлар докторининг диссертацияси . - Москва, 2002. - бет. 68.
4. Исмоилов Б. И. терроризм ва уюшган жиноятчиликка қарши курашда Ўзбекистон Республикасининг халқаро ҳуқуқий ҳамкорлиги муаммолари. Экстремизм, терроризм, гуруҳ ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш муаммолари. - Тошкент, 1999. - бет. 32–
5. Какителашвили М. М. МДХга аъзо давлатлар ваколатларини ажратиш тизимидаги прокуратура / Миллий хавфсизликни таъминлаш тизимидаги прокуратура (Сухарев ўқишлари): илмий-амалий конференция материаллари тўплами (Москва, 6 октябр 2017 йил) Капинус О. С. нинг умумий таҳрири остида; [Винокурова А. Юнинг илмий таҳрири остида. ; И. А. Васкина, Н. А. Кулакова, В. А. Немировский, А. С. Семенов]; Россия Федерацияси Фанлар Академиясининг университети. - М., 2018. 99-105 бетлар.
6. Прокурорнинг жиноий Адлия соҳасидаги ваколатларидан фойдаланган ҳолда коррупцияга қарши курашиш бўйича халқаро ҳамкорлик: маъруза / А. В. Агутин. - М.: Россия Федерациясининг прокуратура академияси. 2017. – 67 бет.
7. Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг 31 йил 2018 январдаги кенгайтирилган Мажлиси электрон ресурс <https://president.uz/ru/lists/view/1470>
8. Фрахи Б. уюшган жиноятчиликка қарши курашиш халқаро ҳамкорлик. Европа интеграция тажрибаси / МДХ Ахборотномаси. - 1995. - 1-сон. - 60-63 бетлар.
9. Saskia Hufnagel and Carole McCartney. Routledge Handbook of Transnational criminal law (edited by Neil Boister, Robert J Currie). – New York: Routledge publishing, 2015, - P.108.
10. Shearer I. A. Extradition in international law. – Manchester University Press, 1971. – P. 85.
11. Robert J Currie, Joseph Riknof. Transnational and international criminal law. Second edition. Irwin Law Inc. – Toronto. 2013. – P. 67.